Akademia Górniczo-Hutnicza
im. Stanisława Staszica w Krakowie

Matematyczne metody opracowywania wyników

Statystyka i rachunek niepewności

Paweł Żak
Wydział Odlewnictwa AGH
Katedra Inżynierii Procesów Odlewniczych

Kraków, 11 grudnia 2010

Opracowanie krzywej stygnięcia

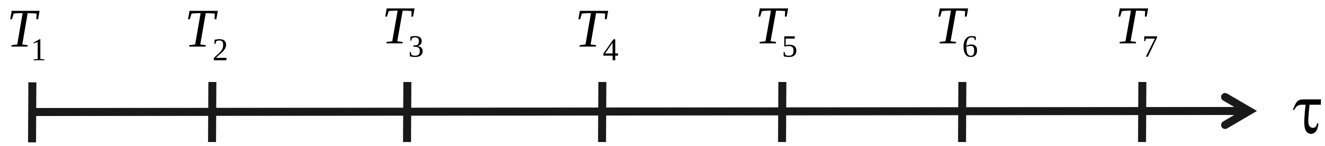

Formuły na przybliżanie pochodnej w punkcie τ_i:

$$\frac{dT}{d\tau}(\tau_i) = \frac{T_{i+1} - T_i}{\Delta\tau} \quad ; \quad \frac{dT}{d\tau}(\tau_4) = \frac{T_5 - T_4}{\Delta\tau}$$

$$\frac{dT}{d\tau}(\tau_i) = \frac{T_{i+k} - T_{i-k}}{2k\Delta\tau} \quad ;$$

$$\frac{dT}{d\tau}(\tau_3) = \frac{T_5 - T_1}{4\Delta\tau}; \; \frac{dT}{d\tau}(\tau_4) = \frac{T_6 - T_2}{4\Delta\tau}; \frac{dT}{d\tau}(\tau_5) = \frac{T_7 - T_3}{4\Delta\tau};$$

Opracowanie krzywej stygnięcia

$$\frac{dT}{d\tau}\left(\tau_3\right)=\frac{T_5-T_1}{4\Delta\tau}$$

$$\frac{dT}{d\tau}\left(\tau_4\right)=\frac{T_6-T_2}{4\Delta\tau}$$

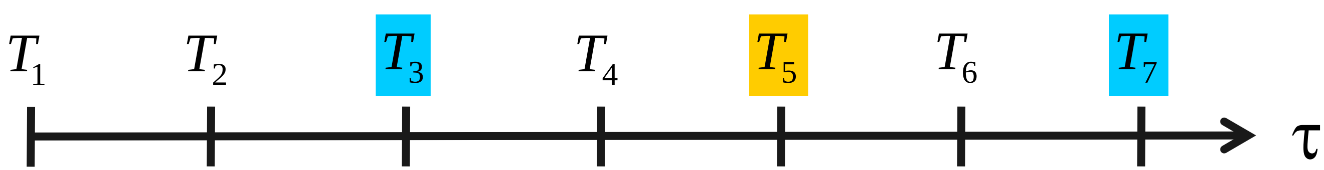

$$\frac{dT}{d\tau}\left(\tau_5\right)=\frac{T_7-T_3}{4\Delta\tau}$$

Pomiar zmiany względnej procentowej

Jeżeli chcemy porównać zmiany dwóch wartości, możemy wyznaczyć współczynnik zmiany względnej procentowej. Zapis:

$$100\% \cdot \frac{|A-B|}{A}$$

rozumiemy: procentowa zmiana wartości, gdzie A jest wartością wcześniejszą, B zmienioną.

Powyższa formuła przyjmuje tylko wartości o znaku zgodnym ze znakiem A.
Poniższa formuła pokazuje także kierunek zmian wartości:

$$100\% \cdot \frac{(A-B)}{A}$$

Elementy statystyki

Statystyka jest nauką traktującą o metodach ilościowych badania zjawisk masowych. Stanowi ona podstawę wszelkiej działalności badawczej.

Zjawisko masowe jest to takie zjawisko, które badane w dużej grupie zdarzeń, wykazuje właściwą sobie prawidłowość, jakiej nie bylibyśmy w stanie zaobserwować w pojedynczym przypadku.

Cechy statystyczne, to właściwości, którymi odznaczają się jednostki tworzące badaną zbiorowość. W dalszej części oznaczane będą przez x_i. W przypadku, gdy wartości są kwalifikowane przedziałami x_i, oznacza środek przedziału.

AGH

Elementy statystyki

Dane statystyczne mówią nam o **rozkładzie danej cechy** w zbiorowości. *Rozkład* możemy przedstawić w postaci:

-histogramów,
-diagramów,
-tabel,
-wykresów w postaci krzywych,

Jednak nie zawsze wystarczy to do porównania dwóch zbiorowości, lub do wyciągnięcia jednoznacznych wniosków.

Potrzebujemy scharakteryzować badaną zbiorowość wartościami **liczbowymi** lub, jeżeli jest to możliwe, opisać (estymować) rozkład przy pomocy funkcji matematycznych.

Klasyfikacja danych pod względem ilości

W praktyce pomiarowej dysponujemy jedynie pewną skończoną, i zwykle niewielką, ilością pomiarów. Tę grupę pomiarów nazywa się najczęściej **próbą**.

Ze względu na wielkość próby klasyfikujemy w następujący sposób:

a) Próba bardzo mała $n < 10$
b) Próba mała $10 < n < 30$
c) Próba duża $n > 30$

Często spotykane rozkłady
Rozkład normalny

Gęstość rozkładu normalnego jest postaci:

$$f(x) = \frac{1}{\sigma\sqrt{2\pi}} \exp\left(-\frac{(x-\mu)^2}{2\sigma^2} \right)$$

ze względu na możliwość korzystania ze specjalnych tablic rozkładu często stosuje się rozkład normalny zestandaryzowany:

$$\varphi(u) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \exp\left(-\frac{u^2}{2} \right)$$

Często spotykane rozkłady
Rozkład t-Studenta

$$f(t)=\frac{\Gamma\left(\frac{n}{2}\right)}{\Gamma\left(\frac{v}{2}\right)\sqrt{v\pi}}\left(1+\frac{t^2}{v}\right)^{-\frac{n}{2}}$$

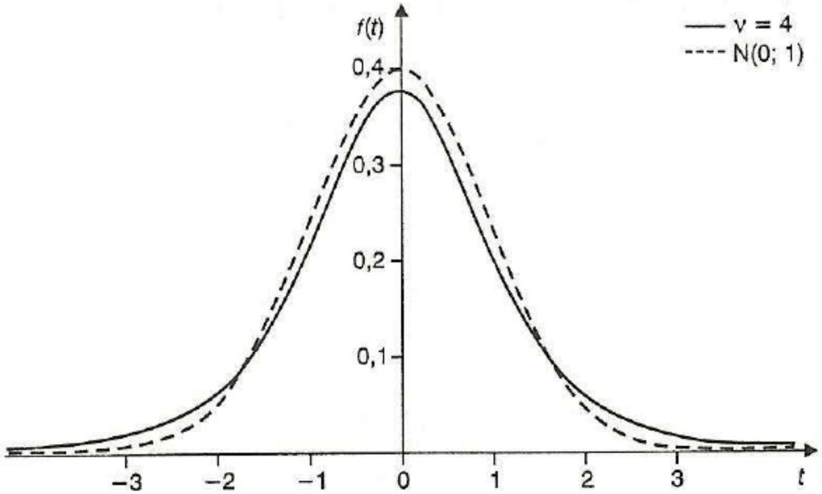

Zastosowania

Rozkład t Studenta stosowany jest w estymacji przedziałowej, w testach parametrów w szczególności dla średnich, wariancji oraz w testach istotności parametrów statystycznych – gdy mamy do czynienia z **małymi próbami** (najczęściej przyjmuje się że próba jest mała gdy jej liczebność n $\leq$ 30). Ponadto rozkład Studenta znajduje zastosowanie przy weryfikacji niektórych hipotez dotyczących średniej, gdy dysponuje się mała próbą, czli wtedy gdy nie można wykorzystać rozkładu normalnego, oraz przy sprawdzaniu wątpliwych wyników obserwacji.

Często spotykane rozkłady
Rozkład logonormalny

Gęstość rozkładu logarytmicznie normalnego jest postaci:

$$f(x) = \frac{1}{x\sigma\sqrt{2\pi}} \exp\left(-\frac{\left(\ln(x) - \mu\right)^2}{2\sigma^2} \right)$$

Rozkład ten obrazuje dobrze rozkład cech, gdy interesujące są dla nas relacje między wartościami.

Dobrze nadaje się do przybliżenia rozkładu cząstek w skali mikro (ziarna piasku, modyfikator, cząstki zbrojące)

Często spotykane rozkłady
Rozkład wykładniczy

Gęstość rozkładu wykładniczego ma postać:

$$\begin{cases} f(x) = \frac{1}{c}\exp\left(-\frac{x}{c}\right), & x \geq 0 \\ f(x) = 0, & x < 0 \end{cases}$$

Jest to rozkład interpretowany jako czas oczekiwania na sukces (im dłużej czekam na autobus tym mniejsza jest szansa na to, że w ciągu następnej sekundy przyjedzie)

Charakterystyki liczbowe rozkładu jednej cechy w zbiorowości

Miary położenia

wartość przeciętna

Miary zmienności

miara rozproszenia, zróżnicowania dyspersji

Miary asymetrii lub skośności

Miary spłaszczenia i koncentracji

Miary położenia:
Średnia arytmetyczna

Średnia arytmetyczna – wzór prosty

$$\bar{x} = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n} x_i$$

Średnia arytmetyczna – wzór z wagami

$$\bar{x} = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{k} f_i x_i \qquad n = \sum_{i=1}^{k} f_i$$

Średnia arytmetyczna informuje o przeciętnym poziomie badanej cechy w całej zbiorowości.

Miary położenia:
Średnia geometryczna

Średnia geometryczna – wzór prosty

$$G = \sqrt[n]{x_1 x_2 \ldots x_n} = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^{n} x_i}$$

Średnia geometryczna – wzór z wagami

$$G = \sqrt[n]{x_1^{f_1} x_2^{f_2} \ldots x_k^{f_k}} = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^{k} x_i^{f_i}} \qquad n = \sum_{i=1}^{k} f_i$$

Średnia geometryczna
postaci po zlogarytmowaniu

$$\ln(G) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^{n} \ln(x_i)$$

$$\ln(G) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^{k} f_i \ln(x_i)$$

Średnia geometryczna znajduje przede wszystkim zastosowanie przy badaniu średniego tempa zmian analizowanych zjawisk.

Średnia geometryczna reaguje znacznie słabiej na wartości ekstremalne niż średnia arytmetyczna.

Miary położenia: *Modalna*

Modalna (dominanta) to wartość cechy, która pojawia się największą ilość razy. W przypadku, gdy mamy do czynienia z przedziałami można ją wyznaczyć ze wzoru:

$$Mo = x_m + \frac{f_m - f_{m-1}}{\left(f_m - f_{m-1}\right) + \left(f_m + f_{m+1}\right)} h$$

x_m – dolna granica przedziału najbardziej licznego (modalnej)
f_m – liczebność przedziału modalnej
f_{m-1} – liczebność przedziału poprzedzającego
f_{m+1} – liczebność przedziału następującego
h – interwał
(rozpiętość przedziału modalnej)

Jest odpowiednikiem średniej odczytywana z histogramu. Jej interpretacja może być znacznie zaburzona ze względu na przesunięcie mierzonych wartości

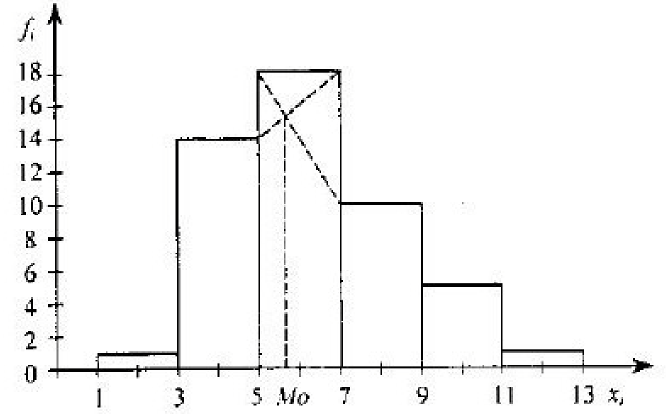

Rys. 2.5. Wyznaczenie modalnej na podstawie histogramu

Miary zmienności

Określenie przeciętnego poziomu badanej cechy nie wystarcza do scharakteryzowania struktury zbiorowości statystycznej.

Konieczne jest uzupełnienie wiedzy na temat rozkładu o informację mówiącą o stopniu zróżnicowania poszczególnych jednostek statystycznych.

Służą do tego miary zmienności:
-rozstęp
-odchylenie przeciętne
-wariancja
-odchylenie standardowe

Miary zmienności
Rozstęp

Rozstęp jest różnicą między wartością największą i najmniejszą obserwowaną w danej zbiorowości:

$$R = \max_i \{x_i\} - \min_i \{x_i\}$$

Rozstęp jest stosowany głównie w sytuacjach, gdy konieczne jest szybkie określenie obszaru zmienności danej zbiorowości, o niewielkiej liczbie jednostek

Rozstęp mówi nam o rozproszeniu wartości. Im rozstęp jest mniejszy, tym rozproszenie mniejsze, a wartości bardziej skupione są wokół średniej.

Miary zmienności
Odchylenie przeciętne

Odchylenie przeciętne jest równe średniej arytmetycznej bezwzględnych wartości odchyleń zmiennej od jej średniej:

$$D = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n}\left|x_i - \bar{x}\right|$$

lub w postaci z wagami:

$$D = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{k} f_i\left|x_i - \bar{x}\right|$$

f_i są wagami odpowiadającymi poszczególnym wariantom x_i

Odchylenie przeciętne określa, o ile wszystkie jednostki danej zbiorowości różnią się średnio ze względu na wartość od średniej arytmetycznej tej zbiorowości.

Miary zmienności
Wariancja

Wariancja jest to średnia arytmetyczna z kwadratów odchyleń poszczególnych wartości cechy od ich średniej arytmetycznej:

$$s^2 = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n}\left(x_i - \bar{x}\right)^2$$

przypadek z wagami:

$$s^2 = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{k} f_i\left(x_i - \bar{x}\right)^2$$

Wariancja jest wartością bardzo trudną do interpretacji. Jej wyznaczenie jest jednak konieczne do wyznaczenia najistotniejszego parametru określającą dyspersję rozkładu: odchylenia standardowego.

Miary zmienności
Korekty wartości wariancji

Jeżeli wariancja liczona jest z małej próby i przeznaczona jest do wnioskowania statystycznego o populacji, z której próba ta pochodzi, stosujemy tzw. poprawkę Bessela:

$$s^2 = \frac{1}{(n-1)} \sum_{i=1}^{k} f_i \left(x_i - \bar{x}\right)^2$$

podobnie dla postaci prostej.

Wariancja wyznaczona ze średnich wartości przedziałów może być obarczona błędem grupowania. W szczególności, gdy liczba przedziałów (k) jest nieduża w stosunku do przeciętnej długości przedziału (h). Stwarza to możliwość przeszacowania wariancji.
W sytuacjach takich stosujemy poprawkę Shepparda:

$$s^2 = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^{k} f_i \left(x_i - \bar{x}\right)^2 - \frac{h^2}{12}$$

Miary zmienności
Odchylenie standardowe

Odchylenie standardowe jest pierwiastkiem kwadratowym z wariancji:

$$s = \sqrt{s^2}$$

informuje nas ono jak jest średnia wartość odchyleń od wartości średniej wyznaczonej dla zbiorowości. W przypadku analizy polegającej na pomiarze konkretnej wielkości fizycznej, jest ono interpretowane jako błąd pomiaru. W tej sytuacji jest ona zarazem parametrem sigma rozkładu normalnego opisującego prawdopodobieństwo napotkania na konkretną wartość podczas pomiaru.

Miary zmienności
Współczynnik względnej zmienności

Współczynnik względnej zmienności jest względną miarą dyspersji. Podczas analizy korzystamy z różnych dotąd poznanych miar. Najczęściej spotykane są:

$$V_s = \frac{s}{\left|\overline{x}\right|} \cdot 100\%$$

$$V_D = \frac{D}{\left|\overline{x}\right|} \cdot 100\%$$

Używamy go, gdy zaistnieje potrzeba dokonania porównań zbiorowości pod względem cech o różnych mianach. Pozwala na uzyskanie „dyspersji procentowej”.

Miary asymetrii

W przypadku rozkładów symetrycznych średnia arytmetyczna oraz modalna równają się sobie. Są one położone centralnie i to wokół nich skupiają się pozostałe wartości.
Do analizy asymetryczności rozkładu można wykorzystać tę informację. Wprowadzamy tzw. **współczynniki asymetrii**:

$$A_s = \frac{\bar{x} - Mo}{s}$$

$$A_s = \frac{\bar{x} - Mo}{D}$$

Współczynnik ten określa kierunek oraz siłę asymetrii. Jeżeli As < 0 asymetria jest lewostronna, As = 0 rozkład jest symetryczny, As > 0 asymetria jest prawostronna.

Miary spłaszczenia i koncentracji

Koncentracja zbiorowości wokół wartości średniej nosi nazwę **kurtozy**, inaczej **spłaszczenia**. Miarą skupienia poszczególnych obserwacji wokół średniej jest moment centralny rzędu czwartego (wzór z wagą):

$$M_4 = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{k} f_k\left(x_i - \bar{x}\right)^4$$

względną miarą koncentracji otrzymamy ze wzoru: $K = \frac{M_4}{(s)^4}$

K dla rozkładu normalnego N(0,1) wynosi 3, zatem by zdefiniować kurtozę, w sposób opisujący kształt krzywej w sposób bardziej przemawiający do wyobraźni (ze względu na odniesienie do rozkładu normalnego) wprowadzono następującą formę **współczynnika koncentracji**:

$$Ku = \frac{M_4}{(s)^4} - 3$$

Dla Ku < 0 rozkład jest mniej smukły niż rozkład normalny

Ku = 0, opisuje kształt rozkładu normalnego

Ku > 0 kształt rozkładu będzie bardziej smukły niż w przypadku rozkładu normalnego

Kontynuujemy w przyszłym semestrze